

Horvát Henrik *h* nélkül írta nevét (lásd a mutatót). Vera Mihajlovna családnéve nem Imber, hanem Inber (3585). Juhász Gyula *Dicsőség Adynak* című verse először Az Est 1925. jan. 27-i számában jelent meg (3953). A 4515. tétel második sora technikai okokból lemaradt. A 4702. tételben említett szobrászművész neve helyesen: Melocco Miklós.

A névmutató alapos, jó: gondosan elválasztja az azonos neveüket is. Talán egyetlen kivétel: a 2362. tétel írója másik Kiss Lajos, nem azonos a többi cikk írójával. Herceg János neve itt hibásan szerepel *cz*-vel.

10. Befejezésül csak annyit, hogy a látszat-
ra talán sok észrevétel nem jelenti a bibliog-

ráfia értékének lebecsülését. Rendkívül nagy munka ölt benne testet, alaposág, gondosság, széles ismeretanyag; *s ha a javasolt mutató megjelenik, szinte minden hiányát pótolhatja.* A terjedelmesebb ismertetést nem csupán az Ady-bibliográfia önmagában is nagy jelentősége tette szükségessé, hanem az a meggyőződésem, hogy szaporodni fognak az írói bibliográfiák, s tökéletesítésükre még idejében meg kell vitatnunk a legjobb módszereket.

Péter László

STUDIA LITTERARIA

Tomus IX. Johanni Barta septuagenario magistro viroque doctissimo discipuli Debrecenienses item collegae et amici hunc fasciculum Studiorum Litteralium gratulantes dant et dedicant. Redigunt: I. Bán et K. Kovács. Debrecen, 1971. Alföldi ny. 159 l.

Születésnapj ajándék a Studia Litteraria IX. kötete; címezte a 70 esztendő Barta János. Azt az irodalomtudóst köszönti az évkönyv, akinek szellemi erőtere nem lokális, hanem országos jelentőségű, akitől — közvetve vagy közvetlenül, tanítványként vagy vitapartnerként — szinte minden hazai irodalmár kapott valamit. S valóban sajnálhatjuk, hogy — a dolgok természetéből következően — ebben a kötetben Bartával mint szerzővel nem találkozhatni, jelenléte csupán az ünnepelt és az ihlető szerepére „korlátozódik”.

Am a gyűjtemény színvonala a magiszter „távollétében” sem hagy kielégítetlenül; igényeiben — ha a megvalósításban nem is mindig — valamennyi tanulmány méltó az ünnephez. (Egy tucat szerzőt felvonultató kötetben amúgy is szinte szükségszerű némi egyenetlenség!) Örömmel nyugtázzhatjuk, hogy a Barta szervezte tudományos műhely itt közzétett eredményei általában — s nagyrészt egyenként is! — visszamutatnak a mester inspirációjára, a dokumentálás bőségében csakúgy, mint a koncepciók eredetiségében. Hú tükre ez a sokszínű összeállítás a debreceni Irodalomtörténeti Intézet belvilágának, az ott folyó kutatómunka izgalmasan tarka orientációjának, változatos és hajlékony módszereinek, szuverenitásra törő szellemének. A világirodalom különböző tájaira éppúgy vezetnek ösvények Debrecenből, mint irodalmunk múltjába és jelenébe, egy-egy mű aprólékos és mély analízise ugyanolyan természetes vállalkozás, mint a nagy összefüggéseket fűrkésző gondolkodás. A szó szűkebb értelmében vett irodalomtörténeti munkát szerencsésen egészíti ki a szerzők többségének erős elméleti affinitása,

poétikai felkészültsége és érzékenysége. S noha az elemzéseknek több mint a fele egy-egy nagyobb tanulmány, koncepció részlete vagy előkészülete, szó sincs arról, hogy vázlatos, elnagyolt, végig nem gondolt műhelyforgácsgyűjteményt kapjunk. Az írások így, részletvolttukban is szilárdan állnak a lábukon. Vidékiek beszűkülésnek, provinciába zárkózásnak nyoma sincs a kiadványban. Tágas a horizont, nagy bizonyítékaul annak, hogy vidéken is lehet magas színvonalon, igényesen művelni a tudományt!

Szerencsés ötlet volt a szerkesztőktől, hogy két, Budapesten tevékenykedő irodalomtörténészt kértek fel Barta János munkásságának méltatására. Részint ez is igazolja (ha ugyan ezt igazolni kell!), hogy az ünnepelt eddigi életműve országos hatósugarú, részint így eleve kizárták a szubjektívizmus, a legjobb értelmű elfogultság vádját. Németh G. Béla és Nagy Miklós Bartát köszöntő írása szép példa arra, hogy nem kritikátlan tömjénezéssel, hanem vitakozva, a fenntartásokat, ellenvéleményeket is kibontva lehet igazán tisztelni, megbecsülni egy nagyformátumú tudósegéniséget. Kettejük közül Németh G. Béla vállalkozott Barta szellemi útjának, elméleti működésének felvázolására. Magvas elemzést ad századunk nehezen és későn eszmélkedő magyar irodalomtudományáról, Barta első — a fenomenológiai szemléletet egzisztencialista hatásokkal „dúsító” — pályakezdetéről. Találón állapítja meg, hogy a marxista módszert elsajátító tudós második „indulása” az 50-es évek végére tehető, s hogy az elméletíró Barta alkotának legfeltűnőbb sajátossága a korrekció igénye. Németh G. Béla szerint az utóbbi két évtizedben két gondolati centrum

— a kifejezés és az érték — köré jegecesedik a debreceni professzor munkássága, s cikke második felében ezt boncolja, helyeslően, polemizálva, helyenként a továbbépítés szándékával. Véleménye meggyőzőnek tetszik, bár úgy érezzük, hogy Barta vizsgálódásai — kivált az *Élmény és forma* c. kötetben — első renden a realizmus kategóriájához kapcsolódtak, s minden egyéb — így a kifejezés és az érték is! — ennek az áttétele, vetülete. Nagy Miklós cikke — noha nemegyszer hangoztat fenntartásokat is — oldottabb, személyesebb, bensőségebb. Köszöntője a XIX. század magyar irodalmát vizsgáló Bartatanulmányokat teszi mérelegre. Szól a periodizáció és az eszményítő realizmus kérdései köré rendeződő vitákról, majd a legenda-foszlato Barta Jánost mutatja be. Szerinte is túlzásokba vagy egyoldalúságba torkollik olykor a tudós korrekciós hevülete (Vajdával, Mikszáthtal kapcsolatban), ám a reveláció-számba menő eredmények is nyilvánvalóak. A Jókairól, Keményről és Mikszáthról terjedelmes dolgozatokat író Bartát is erősen elméleti indíttatású irodalmárnak jellemzi Nagy Miklós. Romantika és realizmus elvi egyenértékűségét, elegyedését igazolják a tanulmányok, vagy alkotáslélektani kérdésekkel, az epikai érték és az elbeszélői technika problémáival foglalkoznak. Bennük is a saját koncepcióra törő, eredeti konzekvenciáit tények garmadájával igazoló Bartával találkozhatunk. Nagy Miklóssal két ponton szállnánk csak vitába. Azt állítja egy helyütt, hogy az előbeszéd és az irodalmi nyelv erőteljesebb távolodása kb. 1920 táján kezdődik. Szerintünk már korábban, a századforduló éveiben (főként a szecessziós alkotóknál!) megfigyelhető ez a tendencia. Másutt Nagy Miklós megkérdőjelezi Barta egyik Mikszáth-tézisének érvényét, ugyanis a dolgozat előbb az „elbeszélés őseréjű, páratlan technikai szintű művészetéről” beszél, majd őnisméltések, kölcsönvett motívumok sokaságát mutatja ki a „nagy Palóc” műveiben. A magunk részéről úgy véljük, hogy Barta a hangvételeért, a dikcióért (a narratív előadásmódért!) nevezi Mikszáthot „őseréjű epikus”-nak; ilyformán a vitatott tétel kiállja a próbát.

A debreceni szerzők tanulmányaihoz sokfelől közelíthetnénk. Célszerűnek látszik aszerint csoportosítani őket, hogy — más-más aspektusból ugyan — műelemzésre vállalkoztak-e vagy áttekintés, összegezés a szándékuk. A publikációk túlnyomó többsége a műelemzés jegyében fogant; drámájt egyikük sem választ tárgyául. Két dolgozat lírai alkotást helyez a vizsgálódás fókuszába. Julow Viktor Balassi *Katonaénekének* tizetes leíró verstanai elemzésén túl a Balassi-strófa ritmikájának és eredetének kérdésére is feleletet keres. Igen alapos (három versláb-statisztikai

táblázattal is bizonyító), kitűnő megfigyelésekben bővelkedő írása cáfolhatatlanul igazolja, hogy — az ő szavaival — a Balassi-strófa „a kettős ritmus (nemzeti versforma + időmértékes ritmus), az ún. bimetrikus verselés legkorábbi kifejlett példája a magyar költészetben.” (42.) A magyaros — a domináló! — versformába oltott jambikus moduláció adta prozódiai feszültség nemcsak a Balassi-strófa drámái hangütését biztosítja, hanem nyugati (német vagy francia) ritmusmodell jelenlétét is nyilvánvalóvá teszi. Az ihlető, az idegen ritmusképlet dolgában egyelőre Julow sem mondhat többet hipotézisnél, ám tanulmánya így is a legjobbak közé tartozik, s példázza a debreceni tudóskollektíva alkotó együttműködését is. Egyik segítőtársa, Szuromi Lajos a *Talán eltűnök hirtelen* c. József Attila-vers interpretációját adja közre az évkönyvben. Elemzésében polemikus szándék is munkál. A Németh G. Béla követte módszert vitatva-kiegészítve Szuromi következetesen József Attila életútjával, életművével és világképével szembeállítja a költeményt. A szerző kiindulópontját, sok részmegeállapítását és a végső konklúziót elfogadhatjuk, ám néhány kételyünket is jelezni szeretnénk. E túl racionalis, a verset sorokra-szavakra tördelő interpretáció — még ha József Attila intenciójára hivatkozik is! — a költeményt *egész* mivoltában csorbítja. Egy vers nemcsak gondolati produktum, s Szuromi is kénytelen néhol — a „szabad vegyértékek” lekötése érdekében — a rációt intuícióval megtoldani. Jó, hogy a szerző az életmű egészében gondolkodik, de számunkra kétséges, hogy az 1923-as József Attila magyarázhatja-e az 1937-est. (Ennyire tán mégsem szerves egész az oeuvre!) A szómagyarázatok rendszere nem mindenütt meggyőző (pl. a „vágó” értelmezésekor). Szuromi metódusa, nagy alaposága ezért nem elégít ki maradéktalanul. Úgy érezzük: végül is nem magyarázott meg minden lehetséges összefüggést.

Epikus művek analízisére öten vállalkoznak. Bán Imre az *Isteri színjáték* egyik sokat vitatott részletének újraértelmezését adja. Sikerrel száll szembe azzal a széltében elterjedt (s a középiskolai oktatásban is meggyökeresedett!) felfogással, mely az Infernóban sýnylódó Ulyxest a reneszánsz kutatóvágy megtestesülésének véli. A *Pokol* XXVI. énekének hőse Bán érvelése szerint sokkal inkább a hit és a tudás dilemmájától őrülő Dante inkarnációja. Az okfejtés a teljesség igényével mozgósítja az idevágó szakirodalmat, kitűnően összegez és ütközteti a nézeteket. Bán Imre tanulmánya nyeresége a magyar dantológia-nak, bár a poeta divino és Ulyxes azonosulásának mértékéről bizonyára vitáznak még. — Kovács József László az 1625-ben megjelent, Lackner Kristóf válogatta aforizmagyűjte-

ményt veszi szemügyre. Bő idézetanyaggal dokumentált elemzésének konklúziója: „A műfaj szerinti fejedelmi tükör Lackner változásában nagyon is polgári tükörré egyszerűsödik.” (57.) Ez bizony sovány konzekvencia a dolgozat terjedelméhez képest! Kovács József nem rostálta, tömörítette kellőképpen anyagát. Jobb, ha eleve a polgárnevelő szándékra összpontosít, s a lajstromozástól, önisméltéskétől óvakodva mellőzi az itt érdektelen idézeteket. Kisebb terjedelem, de feszebb gondolatmenet! — Gyulai Pál első novelláinak Kovács Kálmán szentel tanulmányt. A Világost követő esztendők négy elbeszélése egyrészt a lélekelemző realizmus izmosodása, másrészt az illúzióvesztés tendenciája miatt tanulságos. Az okfejtés igazolja, hogy a fiatal Gyulai szépiróként közel sodródott Kemény kiábrándult gondolatvilágához. Kovács érdekesen elemzi a novellák romantikus stigmáit (s disszonanciájukat a realista hajlandóságokkal); rámutat, hogy a valós életanyag összezugsugorodását a jellemábrázolás is megsínyli. Meglepő, hogy az ötödik (s a legjobbnak nevezett!) elbeszélésről szólva a szerző beéri az egykori publikáció fonákosságainak ismertetésével, a mű boncolását már nem vállalja! Fokozza hiányérzetünket, hogy Gyulai más, akkortájt írt novelláira, valamint az 50-es évek elejének válsághangulatát oly pasztikusán tükröző Régi udvarházra egyetlen utalás sem történik. — A kötet legkevésbé kiérlelt írása Imre Lászlótól való. Témaválasztása felajzza érdeklődésünket (a szimbolista regény jellemzőit akarja kiszűrni Brjuszov alkotásaiból), ám a megvalósítás elmarad a várakozástól. Imre László — nagyon helyesen! — induktív vizsgálódást ígér, de többnyire csak dedukciót ad. Következtetéseit nem az anyagból bontja ki, hanem a priori tételeihez gyűjtöget bizonyítékokat. Mechanikusan és önkényesen alkalmazza Brjuszov regényeire Komlós Aladár, Barta János és mások szempontjait. (S miközben sémaként használja Barta romantikatanulmányának kategóriáit, ilyesféle következtetésekre jut: „... a szimbolizmus átveszi a romantikától (!) a gyönyörködtető funkciót. ...” 95. Az eredmény: tökéletes eklektizmus! Imre logikája következtelen, gondolatmenete törmeléken, általánosításai többségükben vitathatóak, terminológiája tisztázatlan. (Jóformán szinonimaként él a szimbolizmus, a szecesszió, az impresszionizmus, a dekadencia stb. fogalmával.) Tanulmánya így csak annyit igazol, hogy Brjuszov regényeiben szimbolista tendenciák is érvényre jutnak. Ez viszont aligha reveláció! — Juhász Béla az utolsó Sarkadi-kisregény, A gyáva morális és műfajelméleti konzekvenciáinak szenteli elemzését. Főként az utóbbi vonatkozásban mutat ki figyelemre méltó újításokat. Sarkadi műve az újabb magyar

próza korszerűsödését, intellektualizálódását jelzi, s ez a kisregény kompozícióját is determinálja. (Egyetlen epizód veszi át a teljes epikus cselekmény funkcióját, de az intenzív totalitás igényével, a jelenetek megrovidülnek stb.) Juhász okfejtésének csak az a fogyatkozása, hogy — egyetlen hivatkozást leszámítva! — hiányzik belőle a műfajelméleti háttér, s a világirodalmi kipillantás is esetleges. S nem ártott volna, ha még több utalással és még nyomatékosabban hangsúlyozza mindazt, ami közös törekvés Sarkadiban és a kortárs magyar írókban.

Az áttekintés, összegezés szándékával írt dolgozatok közül a Görömbei Andrásé csak közvetve irodalmi témájú. Felvilágosodás- és reformkori történetírásunknak az ősmagyarorságról rajzolt képét fejlődésében, változásaiban analizálja, hogy a korszak östörténeti tárgyú szépirodalmának ihetőire találjon. A források és az eszméi ösztönzők biztos ismeretében tekinti át a periódus történetírását, a kritikai igényű kezdeményektől a Pálóczi- és a Horvát István-féle pánmagyar szemlélet elúrhodásáig. Téziseivel egyetértünk: a kor szépirodalmát a történetírás elsősorban szemléletével befolyásolta, illetve „Igazi hősköltemény a magyar honfoglalásról csak a „délihábos” történetiszemlélet jegyében születethető.” (63.) Helyes, hogy Görömbei a kronológiához igazodva vizsgálódik; csak a dokumentálást éreztük egy kicsit bővebbnek a kelletténél. — Az újabbban örvendesen fellendülő szecesszió kutatáshoz kötődik Kun András írása. Űgyesen gereblyézi össze a szecesszió fontosabb elnevezéseit, valamint ütközteti a mozgalom értelmezéséről, történelmi szerepéről kifejtett legtízesebb nézeteket. S noha a szerző célja bevalóttan az összegezés, nem az eredetiség, a vitákat ismertető a maga álláspontját is kifejti. Azokhoz csatlakozik, akik a szecessziót csupán összetevőnek tekintik a századforduló gazdag spektrumában. Polémiára nem lévén itt terünk, csupán jelezzük, hogy bizonyító anyaga túl sommás, további érveket igényelne. Hiányzik a szecessziós mozgalom kezdetének, történelmi gyökereinek és időkeretének pontos kijelölése is. — Fülöp László a felszabadulás utáni magyar líra egyik elgondolkodtató tünetét, a nemzedéki szerveződések hiányát taglalja. Teljességre törekvő szemléje érzékletesen bizonyítja, hogy még az eredetileg együtt indulók pályája is hamarosan külön utakra kanyarodik. Konklúziója: a nemzedéki elv az utolsó negyedszázad líratörténetében jöszerevével hasznavehetetlen, a kutatónak általában önelvű életművekkel kell számolnia. Fülöp jól látja az értékrendet is, érvelése meggyőző. Kár, hogy a szétforgácsolódás, a „társatlanság” okait csak az „újholdasok” esetében térképezi föl maradéktalanul. Azt sem mondja

ki, hogy a generációs elv hiánya egyértelműen fogyatkozás-e, vagy pozitív következményei is akadnak.

Legvégül az évkönyv néhány „formaságáról.” Jó, hogy a szerkesztők — immár másodszor — rövid előszóban ismertetik a gyűjtemény tartalmát; csak dicsérsíni lehet, hogy a dolgozatok jegyzetanyaga mostantól a megfelelő oldalakra kerül. Nem következetes azonban a kötet az idegen szövegek fordításában. (Olykor egy cikken belül sem, pl. Kovács

József László írásában.) Egységesíteni kellene a gyakorlatot! — Ami pedig elszomorító: a sajtóhibák nagy száma. Önmagában véve az sem öröndetes, hogy egy ilyen rangú kiadványhoz hibaigazítót kell mellékelni. Az viszont vétek, hogy még így is a javítatlan — s néha értelemzavaró! — sajtóhibák tucatjaival találkozunk az olvasó. A jövőben bizonyára erre is lelnék megoldást!

Lőrinczy Huba

Iani Pannonii episcopi Quinque-Ecclesiensis illius antiquis vatibus comparandi, recentioribus certe anteponeandi, quae uspiam reperiri adhuc potuerunt, omnia. Opera Iannis Sambuci. Viennae 1569. A kísérő tanulmányt írta: Kardos Tibor. Bp. 1972. Akadémiai K. 132 1., XCIII lev., 52 1.

A Janus Pannonius-évforduló, úgy látszik, versengésre ösztökélte kiadóinkat. A Szépirodalmi Kiadó kötetét (*Janus Pannonius válogatott versei*. Szerk. Kardos Tibor. Bp. 1972.) a Tankönyvkiadó kétnyelvű vállalkozása követte (*Janus Pannonius munkái*. Szerk.: V. Kovács Sándor. Bp. 1972.). Legutóbb pedig az Akadémiai Kiadó örvendeztette meg a Janust szeretőket faksimile kiadásával. Hogy maradéktalan-e az örömrünk? Ismertetésem legyen erre a válasz.

A köfethez mellékelte kis füzet Kardos Tibor igénytelen külsejű, de annál tartalmasabb mondanivalójú tanulmányát rejti: főnyesen magasrendű kalauzát költőnköz. Kardost árulja el stílusa, önmagára utal szövegében, jegyzeteiben — csak a Kiadó feledkezett meg arról, hogy a szerző nevét valahol is fölírtesse. De ezt a „csekély”, bár tapintatlan hibát még megbocsáthatnók néki. . .

A tanulmány címét elolvastva száraz tényfelsorolást, adathalmazt várnánk. Nos, irodalomtörténeti tényekben, filológiai adatokban nincs is hiány; ám Kardos Tibor szinte művészként bánik anyagával — a költészettel is, a nyelvvel is —, főleg ha Janus el- és megismertetéséért fog tollat. Mert kimondatlanul is érezni szavai mögött a polemikus tendenciát: ezt a költőt még fogyatkozásaiiban is, azok ellenére is csak szeretni s becsülni lehet. Mert nagy volt és költő volt!

Szeretni és megbecsülni: erre tanít meg már a barát Battista Guarino „Janus-apológiája” (ahogyan a szerző nevezi), erre Várad Péter, a fiatalabb humanista kortárs, erre Zsámboky „esztétikai és nemzeti kritikája”. Hogy azután ebben a megbecsülő attitűdben mikor kapott nagyobb hangsúlyt az *ars* s mikor az *ingenium*, hogy mikor milyen színönimák erősítették az egyiket vagy a másikat:

ennek részletes elemzését kapjuk a tanulmány első fejezeteiben, mintegy az első felében.

Részletesebben kibontva már ez a rész is önálló, nagyon fontos megállapításokat tartalmazó és új összefüggésekre rámutató dolgozat lenne — és mint lekerekített egész: méltó bevezetés a Zsámboky-kiadás használatához. (E részben talán csak a Zsámboky szövegének megbízhatóságára tett, sommásan elutasító megjegyzést [13.] érzem okadatolatlanoknak. Jól tudom, hogy a szerző Janus kritikai kiadásán dolgozik, és hogy e megállapítását számtalan filológiai érvel tudja alátámasztani. Mégis: éppen *ennek* a kiadásnak a faksimilijét forgatva ez a szempontot máris szerettük volna tisztábban körvonalazva megismerni.)

Kardosnak azonban más célja volt. Nem egy kétségtelen becsű kiadáshoz, hanem Janus költészetéhez, költészetén át az ő élő emberségéhez akarta olvasóját elvezetni. Ezért visszatér a ferrarai diákevekhez, Guarino szellemi vegykonyhájához: a tanulmányok, gyakorlatok, feladatok és olvasmányok közé. Ezekből bontja ki, magyarázza meg Janus alkotói módszerét. Itt kerül sor arra a néhány epigramma-elemzésre, Janus és Martialis szövegeinek összevetésére, amely már nem csupán a janusi alkotó folyamatnak, hanem Kardos Tibor magasrendű filológusi metódusának is magával ragadó dokumentuma. Csak fájjalhatjuk, hogy — nyilvánvalóan helyszűke miatt — nem még több vers elemzésére kerített sort ebben a fejezetben.

Az itáliai évek terméséhez viszonyítva az életmű magyarországi része, főleg bensőségben, további értékelkedést mutat. Sem a korábbi, sem e későbbi periódus értékelésében nem hallgatja ugyan el Kardos az itt-ott kiütöző gyöngéket; nem elkendőzni akar, hanem az igazi értékekre rámutatni, a marandóra, a halhatatlanra. És ha az itáliai korszakban a tehetség bélyege verődött rá Janus alkotásaira, az ifthoniakban elsősorban az emberi bensőség melege érlelte őket egyéni zamatúakká. Ez pedig csak a legnagyobbaknak adatott meg.